

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

AB 2022/124

van Kolschooten, H.B.; Spaander, M.M.

Publication date

2022

Document Version

Final published version

Published in

AB Rechtspraak Bestuursrecht

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Kolschooten, H. B., & Spaander, M. M. (2022). AB 2022/124. 124. Case note on: Hof Amsterdam, 4/01/22, ECLI:NL:GHAMS:2022:7 *AB Rechtspraak Bestuursrecht*, 2022(14), 1122-1129.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

HOF AMSTERDAM

4 januari 2022, nr. 200.300.127/01

(Mrs. L. Alwin, W.A.H. Melissen, D.J. Oranje)

m.nt. H.B. van Kolfschooten en M.M. Spaander*

Art. 10 EVRM; art. 6:162 BW

ECLI:NL:GHAMS:2022:7

Er is onvoldoende bewijs dat melkveehouders ernstig dierenleed veroorzaken. Dier&Recht mag bij het voeren van een publiekscampagne tegen zuivelconsumptie daarom worden beperkt in haar vrijheid van meningsuiting.

Dier&Recht voert een publiekscampagne “Stoppen met Zuivel”. In het kader van de campagne heeft

---

* H.B. van Kolfschooten en M.M. Spaander zijn onderzoekers aan het Law Centre for Health and Life van de Universiteit van Amsterdam.

Dier&Recht in augustus 2021 drie verschillende posters inabri's in zeven grote steden opgehangen. Op één van de posters [...] staat op het melkpak in een zwart kader een foto van een kalfje in een kruiwagen, met daaronder de tekst: "Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed" en "Kalfjes worden direct na de geboorte weggehaald bij hun moeder".

Het hof stelt voorop dat de publicaties een vorm van actievoeren zijn, waarbij Dier&Recht beoogt een bijdrage te leveren aan het publieke debat over zuivelconsumptie en de gevolgen daarvan voor kalveren. Utlatingen in het kader van het publieke debat genieten een hoge mate van vrijheid, waarbij ruimte bestaat voor overdrijving en provocatie. Ook uitingen in het kader van het publieke debat die aanstootgevend kunnen zijn of kunnen choqueren vallen onder het beschermingsbereik van artikel 10 EVRM. Wel geldt daarbij de verplichting om zoveel mogelijk te vermijden dat uitingen verder gaan dan wat het publieke debat vereist en om geen lichtvaardige ongefundeerde beschuldigingen te uiten.

De publicaties dragen aldus de beschuldiging in zich dat de algemeen gebruikelijke werkwijze van de Nederlandse melkveehouders – het direct weghalen van de kalveren bij de geboorte – ernstig leed veroorzaakt bij kalveren, en dus dat de betrokken melkveehouders zich schuldig maken aan het veroorzaken van ernstig dierenleed, waardoor de achterban van Agractie zich in diskrediet gebracht acht.

Afwegend enerzijds het belang van de achterban van Agractie om verschoond te blijven van een dergelijke verdachtmaking, en anderzijds het belang van Dier&Recht bij het door haar nagestreefde doel en het maatschappelijk belang bij het adequaat gewezen worden op mogelijke misstanden, moet voor de onderhavige beschuldiging, gezien de aard en ernst daarvan, ten minste rechtvaardiging bestaan in voldoende steun in de feiten.

Nu voor de beschuldiging van Dier&Recht voorshands onvoldoende steun in de feiten kan worden gevonden, in het bijzonder daar waar het gaat om al het mogelijke leed dat een kalf kan ondervinden in het verdere leven, dient de belangenafweging uit te vallen in het nadeel van Dier&Recht. Haar recht van vrijheid van meningsuiting dient in dit geval te wijken voor het belang van de achterban van Agractie om niet zonder voldoende feitelijke grondslag op deze manier te worden blootgesteld aan deze als feit gepresenteerde beschuldiging over dit aspect van hun werkwijze.

Arrest inzake:

Stichting Dierenrecht, te Amsterdam, appellante, adv.: mr. H.P. Wellenberg te Amsterdam, tegen

Stichting Agractie Nederland, te Ede, geïntimeerde, adv.: mr. B.J. Agteresch te Hardinxveld-Giesendam.

1 De zaak in het kort

Deze zaak gaat over de vraag of Dier&Recht bij het voeren van een publiekscampagne tegen consumptie van zuivel, mag worden beperkt in haar vrijheid van meningsuiting ten aanzien van de hieronder afgebeelde poster en uitingen op haar website die inhouden dat het direct na de geboorte weghalen van kalveren bij de moeder als ernstig dierenleed wordt gekwalificeerd.

2 Het geding in hoger beroep

Partijen worden hierna Dier&Recht en Agractie genoemd.

Dier&Recht is bij dagvaarding met daarin de grieven van 15 september 2021, met producties, in hoger beroep gekomen van een mondelinge vonnis van 23 augustus 2021 van de voorzieningenrechter in de rechtbank Amsterdam (hierna: de voorzieningenrechter), onder bovenvermeld zaaknummer gewezen tussen Agractie als eiseres en Dier&Recht als gedaagde.

Daarna is de memorie van antwoord met producties ingediend.

Partijen hebben de zaak ter zitting van 7 december 2021 doen bepleiten door hun hiervoor genoemde advocaten, Agractie mede door mr. H.W. Haksteeg, advocaat te Hardinxveld-Giesendam, ieder aan de hand van pleitnotities die zijn overgelegd. Dier&Recht heeft producties in het geding gebracht.

Ten slotte is arrest gevraagd.

Dier&Recht heeft geconcludeerd dat het hof het bestreden vonnis zal vernietigen en de vorderingen van Agractie alsnog zal afwijzen met – uitvoerbaar bij voorraad – veroordeling van Dier&Recht in de kosten van het geding in beide instanties.

Agractie heeft geconcludeerd dat het hof het bestreden vonnis zal bekrachtigen, met veroordeling van Dier&Recht in de kosten van, naar het hof verstaat, het hoger beroep.

3 Feiten

Het hof neemt de volgende feiten tot uitgangspunt.

3.1 Agractie heeft als doel belangenbehartiging van de agrarische sector.

3.2 Dier&Recht beoogt de (rechts)positie van dieren in de maatschappij te verbeteren, onder meer door het voeren van publiekscampagnes.

3.3 Dier&Recht voert een publiekscampagne *“Stoppen met Zuivel”*. Dier&Recht wil de consument oproepen om te stoppen met de consumptie van zuivel. Dier&Recht wenst de consument bewust te maken van de in haar ogen aan de productie van zuivel verbonden bezwaren en wijst op plantaardige alternatieven voor zuivel. Dier&Recht beheert een campagnewebsite, waarin – totdat deze ingevolge het bestreden vonnis is aangepast – het weghalen van kalveren bij de moeder direct na de geboorte als ernstig dierenleed werd gekwalificeerd. In het kader van de campagne heeft Dier&Recht in augustus 2021 drie verschillende posters in abri's in zeven grote steden opgehangen. Op alle posters staat in de linkerbovenhoek het logo van Dier&Recht en een afbeelding van een melkpak, onder de kop *“Hulp nodig met stoppen?”*. Onder de afbeelding staat *“Stoppen-metzuivel.nl”* en een QR-code. Op één van de posters (hierna: “de poster”, hierboven afgebeeld onder 1) staat op het melkpak in een zwart kader een foto van een kalfje in een kruiwagen, met daaronder de tekst: *“Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed”* en *“Kalfjes worden direct na de geboorte weggehaald bij hun moeder”*.

De poster en de na het bestreden vonnis verwijderde uitingen op de campagnewebsite worden hierna tezamen aangeduid als ‘de publicaties’.

4 Beoordeling

4.1 De voorzieningenrechter heeft Dier&Recht op straffe van een dwangsom veroordeeld tot verwijdering van iedere poster waarbij het weghalen van kalveren bij de moeder direct bij de geboorte als ernstig dierenleed wordt gekwalificeerd en van deze uitlating op haar website. Tegen deze beslissing en de daaraan ten grondslag gelegde motivering komt Dier&Recht met vijf grieven op. De grieven lenen zich voor gezamenlijke behandeling.

4.2 Agractie vordert in deze zaak een voorziening bij wege van een collectieve actie. Niet is in geschil dat is voldaan aan de eisen voor het instellen van een collectieve actie, terwijl het hof ook geen aanwijzingen heeft die daar anders over zouden kunnen doen oordelen. De voorzieningenrechter heeft impliciet het spoedeisend belang van de vorderingen van Agractie aangenomen.

Het hof onderschrijft dit. Agractie heeft nog steeds spoedeisend belang bij de door haar gevraagde voorziening, ook al is de periode waarin de posters in de abri's hingen voorbij. De campagnewebsite is nog steeds online en Dier&Recht heeft verklaard dat zij haar campagne wenst voort te zetten, bij voorkeur met gebruikmaking van de publicaties.

4.3 Aan de orde is of de publicaties onrechtmatig zijn jegens Agractie, die in deze procedure opkomt voor de belangen van de agrarische sector. Bij de beoordeling daarvan staat voorop dat het recht van Dier&Recht op vrijheid van meningsuiting ingevolge artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) slechts kan worden beperkt indien dit bij wet is voorzien en noodzakelijk is in een democratische samenleving, bijvoorbeeld ter bescherming van de goede naam en de rechten van anderen. Een dergelijke beperking is gerechtvaardigd indien de uitlatingen van Dier&Recht tegenover de achterban van Agractie onrechtmatig zijn in de zin van artikel 6:162 BW. Voor het antwoord op de vraag of dit het geval is, moeten alle wederzijdse belangen tegen elkaar worden afgewogen. Het belang van Dier&Recht is erin gelegen dat zij, als organisatie die zich inzet om de (rechts)positie van dieren in de maatschappij te verbeteren, effectief kan opkomen voor het door haar behartigde belang, onder meer door zich te mengen in het publieke debat en misstanden in de samenleving aan de orde te stellen. Het belang van Agractie is erin gelegen dat haar achterban niet lichtvaardig wordt blootgesteld aan verdachtmakingen.

4.4 Bij deze belangenafweging dienen alle omstandigheden van het geval in ogenschouw te worden genomen. Welk van deze belangen in een gegeven geval de doorslag behoort te geven, hangt af van de in onderling verband te beschouwen omstandigheden. In het onderhavige geval zijn daarbij onder meer van belang (a) de aard van de gepubliceerde verdenkingen en de ernst van de te verwachten gevolgen voor degene op wie die verdenkingen betrekking hebben, (b) de ernst, gezien vanuit het algemeen belang, van de misstand die de publicaties aan de kaak beoogt te stellen, (c) de mate waarin ten tijde van de publicaties de verdenkingen steun vonden in het toen beschikbare feitenmateriaal, (d) de inkleding van de verdenkingen, gezien in verhouding tot de onder (a) t/m (c) bedoelde factoren en (e) de mate van waarschijnlijkheid dat, ook zonder de verweren publicaties, het nagestreefde doel langs andere, voor de wederpartij minder schadelijke wegen met een redelijke kans op spoedig succes bereikt had kunnen worden.

4.5 Het hof stelt voorop dat de publicaties een vorm van actievoeren zijn, waarbij

Dier&Recht beoogt een bijdrage te leveren aan het publieke debat over zuivelconsumptie en de gevolgen daarvan voor kalveren. Agractie neemt eveneens actief deel aan dit publieke debat. Uittalingen in het kader van het publieke debat genieten een hoge mate van vrijheid, waarbij ruimte bestaat voor overdrijving en provocatie. Ook uitingen in het kader van het publieke debat die aanstootgevend kunnen zijn of kunnen choqueren vallen onder het beschermingsbereik van artikel 10 EVRM. Wel geldt daarbij de verplichting om zoveel mogelijk te vermijden dat uitingen verder gaan dan wat het publieke debat vereist en om geen lichtvaardige ongefundeerde beschuldigingen te uiten.

4.6 De publiekscampagne van Dier&Recht richt zich tot de consument. Van belang is dus hoe de gemiddeld geïnformeerde, omzichtige en oplettende gewone consument de publicaties zal opvatten, hetzij in het voorbijgaan bij het zien van de poster, hetzij bij raadpleging van de campagnewebsite. Dier&Recht stelt dat zij een wel-doordachte campagne voert, waarin zij een moreel dilemma agendeert voor de consument. De poster concentreert zich op het direct bij de geboorte weghalen van de kalfjes. Dier&Recht stelt dat zij heeft gekozen voor de presentatie, in de vorm van een waarschuwing op een melkpak, naar analogie van de waarschuwing op pakjes sigaretten, om de consument wakker te schudden. De campagnewebsite geeft een nadere toelichting, waarbij ook wordt ingegaan op het verdere leven van het kalf in de vleesindustrie, waar ongeveer 70% van de kalveren in terecht komt.

4.7 Niet in geschil is dat het in Nederland in alle vormen van melkveehouderij algemeen gebruikelijk is om kalveren kort na de geboorte weg te halen bij hun moeder. De publicaties dragen de boodschap uit dat deze werkwijze ernstig dierenleed veroorzaakt bij de kalveren. 'Ernstig' en 'leed' wijzen onmiskenbaar op in hoge mate negatieve gevolgen voor het welzijn van kalveren. De door Dier&Recht gevoerde campagne overeenkomstig de waarschuwing op pakjes sigaretten, draagt bij aan de boodschap dat er iets zeer ergs aan de hand is, naar analogie van de ernstige gezondheidsrisico's waarvoor wordt gewaarschuwd op pakjes sigaretten.

4.8 De publicaties dragen aldus de beschuldiging in zich dat de algemeen gebruikelijke werkwijze van de Nederlandse melkveehouders – het direct weghalen van de kalveren bij de geboorte – ernstig leed veroorzaakt bij kalveren, en dus dat de betrokken melkveehouders zich schuldig maken aan het veroorzaken van ernstig dierenleed, waardoor de achterban van Agractie zich in diskrediet gebracht acht. Dier&Recht stelt weliswaar dat de door haar gebruikte uitdruk-

king 'ernstig dierenleed' slechts een subjectieve kwalificatie is, maar in de publicaties presenteert zij dit zonder enig voorbehoud als een feitelijke vaststelling, en niet als een voor discussie vatbare mening. Afwegend enerzijds het belang van de achterban van Agractie om verschoond te blijven van een dergelijke verdachtmaking, en anderzijds het belang van Dier&Recht bij het door haar nastreefde doel en het maatschappelijk belang bij het adequaat gewezen worden op mogelijke misstanden, moet voor de onderhavige beschuldiging, gezien de aard en ernst daarvan, ten minste rechtvaardiging bestaan in voldoende steun in de feiten.

4.9 Voorshands bestaat onvoldoende steun in de feiten voor de beschuldiging van Dier&Recht dat het direct bij de geboorte scheiden van kalveren van hun moeder, leidt tot het door Dier&Recht gemelde ernstige leed voor de kalveren. Dat wordt als volgt toegelicht.

4.10 De feitelijke onderbouwing van het in de publicaties gemelde ernstig dierenleed kan volgens Dier&Recht onder meer worden gevonden in de in 2016 uitgevoerde Verkenning Kalf bij de Koe van het Louis Bolk Instituut, waarin staat dat de band tussen moeder en kalf al binnen enkele minuten na de geboorte ontstaat, gevoegd bij het, ook door Agractie erkende gegeven, dat het verbreken van die band, zeker als die in de loop der tijd sterker is geworden, leidt tot stress en onrust bij zowel de koe als haar kalf. Deze verkenning acht het hof evenwel niet bijdragen aan de vereiste feitelijke steun, omdat niet in geschil is dat het direct na de geboorte scheiden van koe en kalf minder leed toebrengt dan later scheiden en deze verkenning niet aantoonde dat het direct scheiden ernstig leed veroorzaakt. Dier&Recht wijst verder op de in 2020 uitgevoerde "Update Ongeriefanalyse, Voorlopige deelrapportage onderdeel melkvee van Wageningen Livestock Research" (hierna: Ongeriefanalyse 2020). Dat is een in opdracht van de Stichting Wakker Dier uitgevoerde update van in 2007-2011 in opdracht van het ministerie van Landbouw en Visserij uitgevoerde Ongeriefanalyses (hierna: Ongeriefanalyses 2007-2011). In de Ongeriefanalyse 2020 wordt de hoogste ongerief-score (8) toegekend aan het scheiden van koe en kalf na de geboorte. Agractie wijst er evenwel terecht op dat onduidelijk is op welke onderliggende gegevens deze hoge ongerief-score is gebaseerd, aangezien die inderdaad in die analyse niet zijn te vinden, en te meer daar de Ongeriefanalyse 2020 meldt "*Deskundigen lopen uiteen in hun inschatting van de ernst van zowel het scheiden van de moeder als van het solitair huisvesten van de kalveren*". Uit deze analyse kan dan ook voorshands niet worden afgeleid dat op dit punt voldoende mate van *communis opinio* bestaat,

vooral ook omdat in de eerdere in opdracht van het ministerie van Landbouw en Visserij uitgevoerde Ongeriefanalyses 2007-2011 aan het scheiden van koe en kalf bij de geboorte de laagste ongeriefscore van 0 is toegekend. Niet kenbaar is wat concreet heeft geleid tot de verhoging van de ongeriefscore in 2020 en of de latere hogere score mogelijk ziet op het niet direct, maar enige tijd later scheiden van koe en kalf. Daarmee valt voorshands ook in de Ongeriefanalyse 2020 onvoldoende steun te vinden voor de beschuldiging dat het direct bij de geboorte scheiden van kalveren van hun moeder ernstig dierenleed veroorzaakt.

4.11 Dier&Recht verwijst verder naar een aantal publicaties over het verdere leven van vleeskalveren in de periode nadat zij van hun moeder zijn gescheiden. Dit gaat over de ongeveer 70% van de kalveren die door vleeskalverhouders worden gehouden voor het vlees. In deze publicaties zijn hoge ongeriefcores toegekend, bijvoorbeeld voor de angst tijdens het vervoer van de melkveehouder naar de vleeskalverhouder en voor de betonnen of houten vloeren in de verblijven van de vleeskalveren. Ook worden daarin gezondheidsproblemen genoemd waar (vlees)kalveren in hun latere leven mee geconfronteerd kunnen worden. Niet in geschil is dat dit een en ander zich allemaal feitelijk voordoet nadat de kalveren van hun moeder zijn gescheiden. Dat op zichzelf is onvoldoende feitelijk grond voor de beschuldiging van Dier&Recht dat het direct bij de geboorte scheiden van kalveren van hun moeder leidt tot het door Dier&Recht bedoelde ernstige leed waar een kalf in zijn korte leven mee te maken krijgt en daar onlosmakelijk mee is verbonden. Dat verband volgt voorshands ook niet uit de publicaties waar Dier&Recht naar verwijst.

4.12 Nu voor de beschuldiging van Dier&Recht voorshands onvoldoende steun in de feiten kan worden gevonden, in het bijzonder daar waar het gaat om al het mogelijke leed dat een kalf kan ondervinden in het verdere leven, dient de belangenafweging uit te vallen in het nadeel van Dier&Recht. Haar recht van vrijheid van meningsuiting dient in dit geval te wijken voor het belang van de achterban van Agractie om niet zonder voldoende feitelijke grondslag op deze manier te worden blootgesteld aan deze als feit gepresenteerde beschuldiging over dit aspect van hun werkwijze. Hierbij weegt tot slot mee dat er vele andere manieren ten dienste staan aan Dier&Recht om haar bezwaren tegen zuivelproductie onder de aandacht te brengen bij de consument. Voor het bereiken van het door Dier&Recht beoogde doel is het niet nodig om op deze manier het direct bij de geboorte weghalen

van de kalveren als ernstig dierenleed onder de aandacht te brengen van de consument.

4.13 De grieven van Dier&Recht slagen niet. Voor zover ter zake dienende bewijsaanbiedingen zijn gedaan door partijen, passeert het hof deze als niet passend in een kort geding waarin een (tijdelijke) maatregel wordt gevraagd. Dat geldt ook voor de ter zitting gedane suggestie van Dier&Recht om nadere inlichtingen in te winnen bij de opstellers van de Ongeriefanalyse 2020. Het bestreden vonnis wordt bekrachtigd. Dier&Recht zal als de in het ongelijk gestelde partij worden veroordeeld in de kosten van het geding in hoger beroep.

5 Beslissing

Het hof:

bekrachtigt het vonnis waarvan beroep;
veroordeelt Dier&Recht in de kosten van het geding in hoger beroep, tot op heden aan de zijde van Agractie begroot op € 772 aan verschotten en € 3.342 voor salaris;
verklaart deze veroordelingen uitvoerbaar bij voorraad.

Noot

1. Wat hebben pasgeboren kalfjes, vrijheid van meningsuiting en de agrarische sector te maken met gezondheidsrecht? Als gezondheidsrechtjuristen houden wij ons in toenemende mate bezig met de bescherming van gezondheid buiten de muren van het ziekenhuis. Het gezondheidsrecht is een breed rechtsgebied — het raakt aan rechten en plichten van patiënten, ziekenhuizen en zorgverzekeraars, maar betreft ook regelgeving over de leefomgeving, voeding en diergezondheid. Bovenstaande uitspraak in kort geding van het Gerechtshof Amsterdam valt in het laatste domein: gezondheid en welzijn van dieren. De uitlatingen over de zuivelindustrie door dierenactivisten van Stichting Dier&Recht zijn volgens het Hof onrechtmatig jegens de agrarische sector, vertegenwoordigd door Stichting Agractie.

Dat de belangen van dierenactivisten en de agrarische sector verschillen, is evident. Toch krijgen de gemeenschappelijke belangen van mens en dier steeds meer aandacht, bijvoorbeeld in de vorm van veganisme en onderzoeken naar dierenwelzijn. Gezondheidswetenschappers pleiten steeds vaker voor een integrale aanpak van gezondheid uitgaande van het 'One Health'-principe: omdat de gezondheid van mensen sterk afhankelijk is van de gezondheid van dieren en de gedeelde leefomgeving, is humane en veterinaire samenwerking noodzakelijk. Bekende voorbeelden van deze afhankelijkheid zijn de bestrijding

van zoönosen (infectieziekten die van dier op mens kunnen overgaan, zoals Covid-19) en antibioticaresistentie (dieren kunnen resistente bacteriën overdragen). In dat licht bezien, verdient ook een uitspraak over diergezondheid en -welzijn een plaats in de canon van het gezondheidsrecht.

Het gezondheidsrecht heeft vaak te maken met conflicterende grondrechten (zie bijvoorbeeld: EHRM 8 april 2021,

ECLI:CE:ECHR:2021:0408JUD004762113, AB 2021/171, m.nt. A.C. Hendriks). Zo blijkt ook uit deze uitspraak: hoe verhoudt het recht op vrijheid van meningsuiting (ter bescherming van de gezondheid) zich tot de bescherming van de goede naam en de rechten van anderen? In het *post-truth* tijdperk, waarin complottheorieën en onwaarheden over gezondheid welig tieren, is het belangrijk om te onderzoeken hoe de rechter hiermee omgaat. Het kort geding tussen de Stichting Agractie Nederland en de Stichting Dier&Recht geeft inzicht in de rol van de rechter in dezen en de waardering van wetenschappelijk onderzoek in de bestrijding van nepnieuws. Bovendien laat deze uitspraak onzes inziens zien hoe de rechter wetenschappelijk bewijs ook onjuist kan waarderen – in dit geval ten nadele van de vrijheid van meningsuiting van Stichting Dier&Recht en de belangen van de door haar te beschermen kalfjes.

Deze annotatie is als volgt opgebouwd. In de punten 2 en 3 wordt de casus beschreven en de uitspraak van de rechtbank besproken. In de punten 4 en 5 gaan wij in op de reikwijdte van het recht op vrijheid van meningsuiting en hoe onderhavige uitspraak zich daartoe verhoudt. Hierbij wordt in het bijzonder ingegaan op de rol van wetenschappelijk bewijs in geschillen over (dier-)gezondheid. In punt 6 volgt een korte conclusie.

2. Stichting Dier&Recht zet zich in voor de gezondheid en het welzijn van dieren. Daartoe voert zij campagne op verschillende onderwerpen, waaronder dieronvriendelijke behandeling van dieren in de vee-industrie. In de zomer van 2021 startte de Stichting de campagne 'Stoppen met Zuivel'. De campagne was bedoeld om consumenten in te lichten over het dierenleed in de zuivelindustrie. Er werden onder meer posters opgehangen in de stijl van een antirookreclame voorzien van foto's van kalveren en onderschriften zoals "Kalfjes worden direct na de geboorte weggehaald bij hun moeder" en "Kalfjes krijgen kunstmelk, want hun moedermelk zit in jouw cappuccino". Op de posters staan in grote letters slogans als "Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed" en "Melk maakt meer kapot dan je lief is".

Boerenactiegroep Agractie nam met name aanstoot aan de slogan "Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed", waarmee veehouders volgens de

groep worden neergezet als dierenmishandelaars, en deed aangifte van laster en smaad tegen Dier&Recht. Ook startte de boerenactiegroep een spoedprocedure (kort geding) bij de rechtbank Amsterdam, waarin Agractie vorderde om alle posters waarop het weghalen van kalfjes bij de moeder bij de geboorte als ernstig dierenleed wordt gekwalificeerd uit de openbare ruimte en van de website te verwijderen en een rectificatietekst op haar website te plaatsen (Rechtbank Amsterdam 23 augustus 2021,

ECLI:NL:RBAMS:2021:4432). De voorzieningenrechter stelde Agractie in het gelijk en wees de eerste vordering toe. Dier&Recht stelde hierop hoger beroep in en vroeg om vernietiging van het vonnis en afwijzing van de vorderingen.

3. Ook in bovenstaande uitspraak kreeg Agractie gelijk. De rechter moest opnieuw beoordelen of de poster de tekst: "Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed" en "Kalfjes worden direct na de geboorte weggehaald bij hun moeder" onrechtmatig is jegens Agractie. Zij komt tot deze conclusie door het belang van Dier&Recht (het beschermen van de belangen van dieren) af te wegen tegen het belang van Agractie (het beschermen van de goede naam van de zuivelindustrie). Het Hof stelt voorop dat de posters een vorm van actievoeren zijn, die beschermd wordt onder het recht op vrijheid van meningsuiting onder artikel 10 EVRM, maar dat dergelijke uitingen niet verder mogen gaan dan wat het publieke debat vereist en dat er geen lichtvaardige ongefundeerde beschuldigingen mogen worden geuit (§4.3–4.5). Het Hof overweegt dat er, gezien de aard en de ernst van de beschuldigingen (Nederlandse melkveehouders veroorzaken ernstig dierenleed), voldoende steun moet bestaan in de feiten (§4.8).

Vervolgens gaat het Hof over tot een waardering van de door Dier&Recht aangeleverde bewijsstukken dat het direct bij de geboorte scheiden van kalveren van hun moeder, leidt tot ernstig leed voor de kalveren. Het is niet in geschil dat het *direct* na de geboorte scheiden van koe en kalf *minder* leed toebrengt dan het *later* scheiden van koe en kalf. Het Hof is echter niet overtuigd dat het *direct* scheiden *ernstig* leed veroorzaakt. Hoewel in het onderzoek van Wageningen University & Research (de Ongeriefanalyse 2020) de hoogste ongeriefscore (8) wordt toegekend aan het scheiden van koe en kalf na de geboorte, vindt het Hof dit onvoldoende bewijs voor het bestaan van ernstig leed van kalveren, nu de onderliggende gegevens waarop deze score gebaseerd is in het rapport ontbreken. Een opmerking in de analyse dat er in de wetenschap onduidelijkheid bestaat over de *exacte ernst* van het scheiden van kalveren van hun moeder, interpreteert

het Hof als een aanwijzing van onvoldoende feitelijk bewijs van het bestaan van ernstig leed (§4.10). Ook weegt het Hof mee dat er in een rapport van tien jaar geleden (de Ongeriefanalyse 2007–2011) aan het scheiden van koe en kalf bij de geboorte de laagste ongeriefscore van 0 werd toegekend. Andere wetenschappelijke publicaties over dierenleed in de periode na de scheiding van het kalf van de koe acht het Hof niet van belang, omdat dit niet onlosmakelijk verbonden is met de scheiding direct na de geboorte (§4.11). Er is volgens het Hof dus onvoldoende feitelijk bewijs. Haar conclusie luidt dan ook:

“Dier&Recht mag in het kader van een publiekscampagne gericht tegen consumptie van zuivel niet als feit presenteren dat het weghalen van kalveren bij de moeder direct bij de geboorte ernstig dierenleed veroorzaakt.”

4. Het Hof maakt drie belangrijke misstapen: ten eerste gaat zij in de belangenafweging voorbij aan het belang van gezondheid, ten tweede miskent zij de brede benadering van het EHRM op het gebied van de bescherming van de vrijheid van meningsuiting, en tenslotte waardeert zij het wetenschappelijk bewijs dat Stichting Dier&Recht aandraagt op onjuiste wijze.

Hierboven schreven wij dat dieergezondheid en -welzijn onlosmakelijk verbonden zijn met menselijke gezondheid: slechte leefomstandigheden voor dieren beïnvloeden ook de gezondheid van mensen. Hoewel gezondheid *an sich* geen zelfstandig recht is onder het EVRM, hebben overheden wél positieve verplichtingen ten aanzien van de bescherming van gezondheid onder artikel 8 EVRM (zie bijvoorbeeld EHRM 19 oktober 2005, ECLI:CE:ECHR:2005:1019JUD003255596, *Roche t. Verenigd Koninkrijk*) en artikel 2 EVRM (zie EHRM 23 maart 2010,

ECLI:CE:ECHR:2010:0323JUD000486405, *Oyal t. Turkije*). Ook kunnen andere rechten, waaronder het recht op bescherming van de eer en goede naam onder artikel 8 EVRM, beperkt worden indien dit noodzakelijk is ter bescherming van de gezondheid (zie artikel 8 lid 2 EVRM). Wij menen daarom dat het Hof aan een centraal belang aan de kant van Dier&Recht voorbijgaat: het belang van de bescherming van de gezondheid. In deze zaak staan twee botsende grondrechten centraal: enerzijds het recht op vrijheid van meningsuiting van degene die de uitlating doet (artikel 7 Gw en artikel 10 EVRM), en anderzijds het recht op eerbiediging van de eer en goede naam van degene over wie de uitlating gaat (artikel 10 Gw en artikel 8 EVRM). Het Hof moet volgens vaste rechtspraak aan de hand van de specifieke omstandigheden bepalen welk recht in de concrete situatie zwaarder moet wegen (zie bijvoorbeeld HR 24 juni

1983, ECLI:NL:HR:1983:AD2221, AB 1983/548, m.nt. F.H. van der Burg). Het Hof heeft miskend dat bij de belangenafweging aan het belang van de bescherming van de gezondheid een significant gewicht toekomt. Door aan de zijde van Dier&Recht het belang van een dergelijke campagne voor de gezondheid niet mee te wegen, heeft het Hof een onzorgvuldige belangenafweging uitgevoerd.

5. We betwijfelen of het Hof de jurisprudentie van het EHRM over de invulling van het recht op vrijheid van meningsuiting in voldoende mate betreft. Het Hof benoemt wel kort dat het voeren van campagne onder de bescherming van artikel 10 EVRM valt, en overweegt ook dat uitlatingen in het publieke debat een hoge mate van vrijheid genieten, met inbegrip van overdrijving, provocatie, en aanstootgevende en choquerende uitingen (zie EHRM 6 april 2021,

ECLI:CE:ECHR:2021:0406JUD001078314, *Handzhyski t. Bulgarije*). Het is vervolgens onbegrijpelijk dat het Hof meent dat de zinsnede “Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed”, bovendien geplaatst in de context van “Kalfjes worden direct na de geboorte weggehaald bij hun moeder”, dit (zeer ruime) beschermingsbereik te buiten gaat. Het EHRM vereist dat uitingen in hun volledige context worden beoordeeld (zie EHRM 2 februari 2021, ECLI:CE:ECHR:2021:0202JUD002520011, *Dickinson t. Turkije*), maar het Hof heeft voornamelijk aandacht voor de kwalificatie van het dierenleed als ernstig. Daarnaast gaat het Hof voorbij aan de bijzondere bescherming die activisten genieten in het publieke debat (zie EHRM 11 juni 2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0611JUD001527116, *Baldassi e.a. t. Frankrijk*), die in het geval van verspreiden van informatie over milieu en gezondheid zelfs gelijk is aan de bescherming van journalisten (zie EHRM 15 februari 2005,

ECLI:CE:ECHR:2005:0215JUD006841601, *Steel en Morris t. Verenigd Koninkrijk*, §89). In de afgelopen jaren sprak het EHRM zich in zaken over de vrijheid van meningsuiting van dierenrechtenactivisten versus de bescherming van de eer en goede naam van betrokkenen altijd uit in het voordeel van de activisten, mede vanwege de beperkte margin of appreciation die lidstaten op dit terrein genieten (zie bijvoorbeeld EHRM 28 juni 2001, ECLI:NL:XX:2001:AE2215, *Vgt Verein gegen Tierfabriken t. Zwitserland, Mediaforum 2002-2*, p. 54-59, m.nt. J.J.C. Kabel). In het licht van de ruime vrijheid die het EHRM doorgaans toekent aan uitingen van dierenrechtenactivisten – zolang deze niet aanzetten tot haat of discrimineren – is het twijfelachtig of de redenering van het Hof in Straatsburg stand zou houden.

Bovendien is het de vraag of de tekst op de poster (“Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed”)

moet worden beschouwd als feitelijke bewering of als waardeoordeel. Het EHRM maakt onderscheid tussen uitlatingen over feiten en uitlatingen die waardeoordelen behelzen. Feitelijke beweringen moeten berusten op een voldoende feitelijke grondslag en degene die de uitlating doet moet aannemelijk kunnen maken dat die uitspraken steun vinden in het toen beschikbare feitenmateriaal (zie EHRM 15 november 2007, nr. 12556/03, *Pfeiffer*). Waardeoordelen vereisen in beginsel geen feitelijke onderbouwing, tenzij een waardeoordeel een feitelijke grondslag veronderstelt (zie EHRM 28 juli 2020,

ECLI:CE:ECHR:2020:0728JUD005302814, *Monica Macovei t. Roemenië*). Het Hof gaat er in deze zaak zonder meer van uit dat "Zuivel veroorzaakt ernstig dierenleed" een feitelijke bewering behelst. Het lijkt ons voor de hand liggen dat een kwalificatie als 'ernstig' altijd een zeker waardeoordeel inhoudt, evenals de kwalificatie van 'leed'. In welke mate iemand leed ervaart, lijkt ons zeer persoonlijk en dus subjectief. Wij zien niet hoe deze kwalificatie feitelijk onderbouwd zou kunnen worden.

Daar komt bij dat Dier&Recht dit waardeoordeel wel degelijk op wetenschappelijke gronden stoelt. Zij verwijst hier zelfs naar op de campagneposter: "Kalfjes worden direct na de geboorte weggehaald bij hun moeder". Dit is een feit. Dat het direct na de geboorte scheiden van kalf en koe stress en onrust veroorzaakt voor de dieren, is ook een feit, en staat volgens het Hof niet ter discussie. Het waarden van deze stress en onrust als 'ernstig leed', is vervolgens een waardeoordeel, dat Dier&Recht vrijstaat om te uiten in het publieke debat door middel van een poster-campagne.

Ook is het opvallend hoe het Hof omgaat met de waardering van wetenschappelijk bewijs. Het Hof acht het door Dier&Recht aangehaalde onderzoek naar dierenwelzijn in de zuivelindustrie, uitgevoerd door Wageningen University & Research, onvoldoende betrouwbaar omdat de onderliggende gegevens in het rapport ontbreken. Zij vindt het daarom niet overtuigend dat de hoge ongeriefscore die het rapport toekent aan het scheiden van moeder en kalf (een hoge score betekent dat een dier ernstige mate van ongerief ervaart), ook betekent dat de dieren 'ernstig leed' ervaren. De opmerking in het rapport dat deskundigen uiteenlopen in hun inschatting van de ernst van het scheiden, ziet het Hof als bewijs dat het wel meevalt met het leed van de kalveren. Ook acht het Hof van belang dat in een eerdere versie van het onderzoek, daterend uit 2011, nog een zeer lage ongeriefscore toekent aan het scheiden van koe en kalf bij de geboorte.

Het Hof slaat hier op een aantal punten de plank mis. Ten eerste gaat zij op zoek naar een eenduidig antwoord vanuit de wetenschap. Dat is niet hoe wetenschap werkt: kennis evolueert juist door tegenspraak en discussie. Dat een gedateerd onderzoeksrapport andere conclusies heeft, duidt precies hierop: nieuwe onderzoeken leiden tot nieuwe inzichten. Er wordt bijvoorbeeld pas sinds een paar jaar intensief onderzoek gedaan naar de scheiding van moeder en kalf bij de geboorte. Bovendien geven de Wageningse wetenschappers, ondanks de lopende discussies, de hoogste ongeriefscore aan het scheiden van moeder en kalf. De uiteenlopende inschattingen van deskundigen in hun inschatting van de ernst van deze handeling, duidt daarnaast op de subjectiviteit van de kwalificatie als 'ernstig leed'. Het lijkt ons onterecht om het huidige bewijs als onvoldoende te bestempelen en Agractie het voordeel van de twijfel te geven in een geval van een term waarover waarschijnlijk nooit consensus zal ontstaan.

6. Het is belangrijk dat de rechter scherp blijft op de verspreiding van onwaarheden in het publieke debat, zeker als het gaat om uitspraken in het kader van welzijn en gezondheid. Daartoe behoort ook het welzijn van dieren. Dat betekent echter niet dat de rechter onmogelijke eisen kan stellen aan de wetenschappelijke onderbouwing van deze waardeoordelen of feitelijke beweringen. Bovendien hebben activisten de vrijheid om hun stem te laten horen in het publieke debat, óók als dat op een enigszins provocerende manier gebeurt. Deze zaak over de zuivelindustrie maakt duidelijk dat de 'One Health'-benadering nog ontbreekt in de beraadslaging van het Amsterdamse Gerechtshof. Waar de wetenschap op dit gebied elke dag ontwikkelt, loopt het Hof achter de feiten aan.

H.B. van Kolfschooten en M.M. Spaander